

Uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu u europskim nacionalnim pravnim sustavima, praksi Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava

Bukovac Puvača, Maja; Mihelčić, Gabrijele; Marochini Zrinski, Maša

Source / Izvornik: **Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 2019, X, 25 - 49**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.32984/gapzh.10.1.2>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:118:682270>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-26**

PRAVNI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Dr. sc. Maja Bukovac Puvača *

Dr. sc. Gabrijela Mihelčić **

Dr. sc. Maša Marochini Zrinski ***

UZROČNA VEZA KAO PRETPOSTAVKA ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU U EUROPSKIM NACIONALNIM PRAVNIM SUSTAVIMA, PRAKSI SUDA EUROPSKE UNIJE I EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Autori u radu prvo navode neke zajedničke karakteristike pristupa uzročnoj vezi kao pretpostavci odgovornosti za štetu u nacionalnim odštetnopravnim sustavima država članica. To su izostanak jedinstvena pravila o uzročnosti, razlikovanje dviju razina uzročnosti (stvarne i pravne) te prepuštanje definiranja pojma uzročne veze, a djelomično i utvrđivanja pretpostavaka za njezino postojanje i njezina dosega sudskoj praksi. Nakon toga prikazuju kako se o nekim pitanjima u svezi s uzročnom vezom očitovao Sud Europske unije u odlukama o odgovornosti Unije za štetu i odlukama u postupcima tumačenja prava u povodu prethodnih pitanja koja su postavili nacionalni sudovi (uzročna veza kod odgovornosti država članica za štetu, odgovornosti za štetu prouzročenu povredom prava tržišnog natjecanja i odgovornosti za štetu od neispravnog proizvoda). Na kraju se analizira specifična uzročna veza čije se postojanje između štetnog djelovanja (utjecaja) i povrede zaštićenoga konvencijskog prava i onoga što je država činila ili trebala činiti, ali nije (tj. propuštala je) traži kako bi se u praksi Europskog suda za ljudska prava pružila zaštita povrijeđenom pravu iz Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Nakon prikaza temeljnih karakteristika uzročne veze na sve tri razine odštetnog prava u Europskoj uniji autori u zaključnim napomenama analiziraju utjecaj prakse Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava na uzročnu vezu kao pretpostavku odgovornosti za štetu u nacionalnim pravnim sustavima.

Ključne riječi: odgovornost za štetu; uzročna veza; stvarna uzročnost; pravna uzročnost; protupravnost; Sud Europske unije; Europski sud za ljudska prava.

* Dr. sc. Maja Bukovac Puvača, redovita profesorica na Katedri za građansko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i redovita članica Akademije pravnih znanosti Hrvatske (Full Professor, Chair of Civil Law, Faculty of Law, University of Rijeka and full member of the Croatian Academy of Legal Sciences): bukovac@pravri.hr
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3266-2108

** Dr. sc. Gabrijela Mihelčić, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i redovita članica Akademije pravnih znanosti Hrvatske (Associate Professor, Chair of Civil Law, Faculty of Law, University of Rijeka and full member of the Croatian Academy of Legal Sciences): gabrijela@pravri.hr
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8441-2277

*** Dr. sc. Maša Marochini Zrinski, docentica na Katedri za teoriju prava i države, filozofiju prava, ljudska prava i javnu politiku Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (Assistant Professor, Chair of Theory of Law and State, Philosophy of Law, Human Rights and Public Policy, Faculty of Law, University of Rijeka): mmarochini@pravri.hr
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7956-2668

1. UVOD

Unatoč brojnim različitostima u pristupu uzročnoj vezi kao pretpostavci odgovornosti za štetu temeljno je i beziznimno pravilo europskih odštetnopravnih sustava da bez uzročne veze nema odgovornosti za štetu. To pravilo vrijedi bez obzira na područje, temelj i vrstu odgovornosti, prirodu i osobine štetnika i oštećenika, okolnosti slučaja ili što drugo. Iako se pojam uzročne veze rabi u svim europskim pravnim sustavima, zapravo se nigdje precizno ne definira jer zakonodavci to izbjegavaju.¹ O tome koja se sve pitanja u svezi s uzročnom vezom razmatraju i kakvi su odgovori na njih, osim samog postojanja odgovornosti za štetu, ovisi i njezin doseg, odnosno opseg i vrste šteta obuhvaćenih odgovornošću štetnika, odnosno odgovorne osobe. Zato, između ostalog, pravila o uzročnoj vezi služe kao brana nekontroliranu širenju odgovornosti, to jest drže je u razumnim granicama. Odgovor na pitanje gdje su te granice daje svaki odštetnopravni sustav za sebe, i to ponajprije sudskom praksom jer se odluka o tome dokle seže odgovornost u svakome konkretnom slučaju nalazi u rukama suda zato što zakonodavci vrlo rijetko daju naznake u tom smislu. Postoje pojedinačne odredbe koje katkad pružaju određene indikacije kako bi uzročna veza trebala biti određena, ali su one zapravo vrlo rijetke.² Nacionalni su zakonodavci, dakle, generalno gledajući, sudskoj praksi potpuno prepustili određivanje pojma uzročne veze, a djelomično i utvrđivanje pretpostavaka njezina postojanja i dosega.

Kao tradicionalno pravilo u većini pravnih sustava vrijedi ono da je oštećenik taj koji dokazuje postojanje uzročne veze. Budući da uzročna veza nije nešto čije je postojanje vanjski vidljivo i kao takvo dokazivo, sama uzročna veza zapravo se i ne može neposredno dokazati. Zato, kada se govori o dokazivanju postojanja uzročne veze, misli se na dokazivanje određenih činjenica i procesa, njihova slijeda, međusobnog odnosa, karakteristika redovitosti ili izvanrednosti i sl. Oni, s većim ili manjim stupnjem vjerojatnosti, upućuju na moguću uzročnu povezanost konkretne štetne radnje odnosno ostvarenog rizika³ s nastalom štetom. U za to opravdanim situacijama primjenjuju se i neka posebna pravila kojima se olakšava položaj oštećenika, naj-

¹ Iznimka nije ni naš zakonodavac, pa Zakon o obveznim odnosima (NN, br. 35/05, 41/08, 125/11 i 78/15, dalje u tekstu: ZOO) ne sadržava definiciju uzročne veze i zapravo je spominje samo dvaput: u čl. 1063. gdje propisuje predmnjevu uzročnosti kod odgovornosti za štetu od opasne stvari i opasne djelatnosti i u čl. 1073., st. 8. gdje propisuje da je oštećenik, između ostalog, dužan dokazati uzročnu vezu između neispravnosti proizvoda i štete.

² DCFR 2009, 3567.

³ Osim za štetu prouzročenu vlastitom štetnom radnjom pravni subjekti općenito mogu biti odgovorni za štetu nastalu ostvarenjem rizika za koji su oni odgovorni. Pripisivanje rizika nastanka štete pojedinomu pravnom subjektu temelji se na određenoj povezanosti tog subjekta i izvora opasnosti. Najopćenitije govoreći, ovdje se svrstavaju odgovornost za drugoga (npr. odgovornost roditelja, odgovornost poslodavca...), odgovornost za štetu koju prouzroče životinje ili stvari (npr. odgovornost za opasne stvari i opasne djelatnosti), odnosno svi slučajevi u kojima se odgovara za štetu iako ona nije neposredna posljedica radnje ili propusta same odgovorne osobe.

češće pravilima o teretu dokaza (kod određenih štetnih radnja ili vrsta odgovornosti teret dokazivanja nepostojanja uzročne veze prebacuje se na štetnika, odnosno postojanje uzročne veze se presumira).

U slučajevima odgovornosti za štetu zbog povrede pojedinačnih subjektivnih prava čiji je izvor pravo Unije pitanje ujednačena pristupa sudova uzročnoj vezi posebno je zanimljivo. Sud Europske unije (dalje u tekstu: Sud EU-a) o nekim se pitanjima uzročnosti očitovao u odlukama o odgovornosti Unije za štetu te u odlukama u postupcima tumačenja prava u povodu prethodnih pitanja koja su postavili nacionalni sudovi država članica. Zanimljivo je pratiti koliko se njegovo shvaćanje uzročne veze podudara s konceptima uzročne veze u pojedinim nacionalnim sustavima i hoće li i u kojoj mjeri ono utjecati na promjene tih koncepata u ostalim nacionalnim sustavima (i izvan primjene europskog prava).

U praksi Europskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) uzročna veza osnovna je pretpostavka odgovornosti države za povredu prava zaštićenih Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁴ (dalje u tekstu: Konvencija ili EKLJP). Ona, međutim, ovdje ima svoje specifičnosti, koje nužno proizlaze iz prirode Konvencijom zaštićenih prava i mehanizama njihove zaštite. Riječ je o posebnoj uzročnoj vezi, koju se u pravnoj teoriji naziva i konvencijskom uzročnom vezom⁵, i teško ju je i pogrešno promatrati kao klasičnu kategoriju odštetnoga prava nacionalnih pravnih sustava. Predmet je zaštite pravo zaštićeno Konvencijom, pa se postojanje uzročne veze traži u odnosu na njegovu povredu (a ne na štetu koju zbog te povrede pretrpi oštećenik).

2. NEKE ZAJEDNIČKE KARAKTERISTIKE PRISTUPA UZROČNOSTI U POREDBENOPRAVNIM SUSTAVIMA

2.1. Izostanak jedinstvena pravila o uzročnosti primjenjiva na sve slučajeve odgovornosti za štetu

Jedna je od općih karakteristika poredbenopravnih sustava odgovornosti za štetu ta da u njima ne postoji jedinstven test uzročnosti primjenjiv na sve slučajeve odgovornosti. Iako poznaju niz teorija i testova uzročnosti koji teže tomu da daju opće pravilo, načelo primjenjivo na sve slučajeve odgovornosti, nijednomu pravnom sustavu nije uspjelo pitanje uzročne veze prepustiti odnosno procjenjivati samo na temelju takva općeg pravila. Budući da ne postoji *one-size-fits-all* pravilo o uzročnoj vezi, ona se procjenjuje različito ovisno o tome o kojoj je vrsti odgovornosti i šteta riječ,

⁴ NN, Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99 – pročišćeni tekst, 8/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10 i 69/17.

⁵ Mihelčić, Marochini Zrinski 2018a, 253–255.

odnosno uz opća se pravila primjenjuje i niz posebnih, za specifične slučajeve.⁶ Tako će se, načelno, lakše utvrditi postojanje uzročne veze (a time i odgovornosti za štetu) kod namjernog prouzročenja štete u odnosu na štete koje su posljedica nepažnje, kod tjelesnih povreda u odnosu na štete na imovinskim dobrima, kod odgovornosti privatnopravnih subjekata u odnosu na odgovornost javnih tijela i sl.⁷ To zapravo znači da ne postoji jedinstvena uzročna veza potpuno neovisna o drugim pretpostavkama odgovornosti na čije utvrđivanje ne utječu različite okolnosti konkretnog slučaja. Uzročna veza, to jest elementi koji upućuju na njezino postojanje u većoj ili manjoj mjeri „preklapaju“ se s elementima protupravnosti i pojmom štete kao pravno priznata gubitka, što otežava utvrđivanje općeg pojma uzročne veze i usporedbu njegova uređenja u različitim nacionalnim pravnim sustavima.⁸ Zato je zaključak o tome postoji li uzročna veza zapravo konačan odgovor na temeljno pitanje treba li tuženik u konkretnom slučaju odgovarati za štetu ili ne.

2.2. Razlikovanje dviju razina uzročnosti (stvarne i pravne uzročnosti)

2.2.1. Stvarna uzročnost u nacionalnim odštetnopravnim sustavima

Većina europskih, pa tako i naš odštetnopravni sustav u teorijskom smislu razlikuje dva stadija ili razine uzročnosti – stvarnu i pravnu. Da bi neka radnja štetnika bila kvalificirana kao uzrok štete, ona mora biti takva da bez nje ta šteta ne može nastati. To je stvarna uzročnost, koja se naziva i faktičnom odnosno prirodnom uzročnošću, ali ona kao objektivna i od naše svijesti nezavisna veza između uzroka i posljedice nije pretpostavka odgovornosti, nego je pretpostavka odgovornosti pravna uzročnost.⁹ Problem stvarne uzročnosti svodi se na odgovor na pitanje bi li šteta nastala i bez toga konkretnog događaja koji oštećenik navodi kao uzrok štete koju je pretrpio.

⁶ DCFR 2009, 3569.

⁷ Neka posebna pravila u obzir uzimaju prirodne karakteristike oštećenika, npr. ono da prirodne predispozicije, stanje oštećenika koje je dovelo do toga da posljedice budu veće, ne utječu na umanjenje odgovornosti štetnika. Postoje i pravila koja, uvjetno rečeno, olakšavaju položaj štetnika jer određuju da se, iako je prema općem pravilu uzročna veza uspostavljena, ona može i prekinuti radnjom treće osobe, nastupanjem izvanrednih okolnosti i sl. ili izričito isključuju određene vrste gubitaka, posebno one koje bi oštećenik bio pretrpio neovisno o štetnoj radnji.

⁸ Zapravo se nijedna od navedenih općih pretpostavaka odgovornosti za štetu (protupravnost, šteta i uzročna veza) ne može posve odvojeno promatrati, odnosno one su međuovisne i zbog njihove je isprepletenosti svaki pokušaj njihova odvojenog definiranja osuđen na propast. Šteta je samo onaj gubitak koji je u uzročnoj vezi s konkretnom protupravnošću, a uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu postoji samo između ostvarene protupravnosti na strani odgovorne osobe i pravno priznata gubitka (štete). Slikovito rečeno, odgovornost za štetu možemo promatrati kao pletenicu koja se pleće od tih triju pretpostavaka kao tri vrpce i koja doseže do one točke do koje dosežu sve tri vrpce.

⁹ Vizner 1978, 673.

Ako je odgovor pozitivan, daljnje razmatranje uzročnosti postaje nepotrebno. U slučaju negativna odgovora slijedi utvrđivanje može li se taj događaj smatrati i pravnim uzrokom konkretne štete. Stadij utvrđivanja faktične uzročnosti često se naziva *but for* testom ili *condicio sine qua non* formulom, prema kojima uzročnost postoji ako u odsutnosti štetnikova protupravnog djelovanja oštećenik ne bi pretrpio štetu koju je pretrpio. Slabosti su *but for* testa u tome što on izdvaja sve moguće uzroke, bez obzira na to koliko su oni pravno relevantni i sve moguće posljedice uzima kao jednako vrijedne, bez obzira na stupanj njihove vjerojatnosti, predvidivosti i neposrednosti.¹⁰

Europska načela odštetnog prava¹¹ uzročnoj vezi bila su pristupila slično kao nacionalne doktrine. Polazni je test *condicio sine qua non* (čl. 3., st. 101.), a nakon toga slijede odredbe o konkurentnim uzrocima, alternativnim uzrocima, potencijalnim uzrocima, određivanju udjela u prouzročenju te doprinosu samog oštećenika (čl. 3., st. 102. – 106.).¹² Suprotno tome, DCFR u općem pravilu čl. 4., st. 101., t. 1. nije napravio razliku između faktične i pravne uzročnosti, nego je daljnjoj raspravi prepustio hoće li i u kojoj mjeri ta razlika ostati samo teorijsko pitanje ili će dobiti i praktično značenje.¹³ Kao razlog neograničavanja uzročnosti na *condicio sine qua non* ili *but for* formulu, odnosno test, ističe se brojnost iznimaka koji bi bili nužni, a bez mogućnosti potpuna obuhvata pitanja uzročnosti. Sam *but for* test nije dovoljan da odvoji posljedice koje ulaze u područje odgovornosti od onih koje ostaju izvan njega, a proces toga odvajanja temelji se na vrijednosnoj procjeni, tzv. „pravnom“ ili „normativnom“ testu uzročnosti.¹⁴ Iako ih nije izričito prihvatio, DCFR nije doveo u pitanje različite doktrinarne pristupe prisutne u nacionalnim pravnim sustavima na kojima se temelje vrijednosne procjene uzročnosti.¹⁵

Kao teorija koja na prvoj razini utvrđivanja uzročnosti prevladava u austrijskom pravu ističe se teorija ekvivalencije (*Äquivalenztheorie*), primjenom koje kao uzrok određene štete može biti priznat svaki onaj događaj koji se prema toj šteti odnosi kao *condicio sine qua non*.¹⁶ Njemačko pravo razlikuje dva aspekta uzročne povezanosti – onu na kojoj se odgovornost temelji (*haftungsbegründende Kausalität*) i onu koja

¹⁰ Van Dam 2007, 269.

¹¹ Principles of European Tort Law (dalje u tekstu: PETL), Europske grupe za odštetno pravo (*European Group on Tort Law*). Dostupni na <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf> (18. 1. 2019.).

¹² Bukovac Puvača; Slakoper; Belanić 2015, 79.

¹³ DCFR 2009, 3570.

¹⁴ *Ibid.*, 3570.

¹⁵ Uz opće pravilo, koje glasi da je određena osoba drugome prouzročila pravno relevantnu štetu ako se ta šteta može smatrati posljedicom radnje te osobe ili izvora opasnosti za koji je ona odgovorna (čl. 4., st. 101., t. 1.), sadržava i pravila o predispoziciji oštećenika za određene vrste ili opseg povreda kod tjelesnih povreda ili smrti, koje treba zanemariti (čl. 4., st. 101., t. 2.), o sudionicima, poticateljima i pomagačima štetnika (čl. 4., st. 102.) te alternativnim uzrocima (čl. 4., st. 103.). Bukovac Puvača; Slakoper; Belanić 2015, 79.

¹⁶ Koziol 2000, 11–12.

određuje njezin doseg (*haftungsausfüllende Kausalität*), pri čemu je prva odnos između ponašanja i povrede prava za koju se traži potpun dokaz i puno uvjerenje da je štetnikovo ponašanje prouzročilo određenu štetu.¹⁷ Sudac treba steći potpuno uvjerenje da bez tog uzroka ne bi nastupio takav rezultat, tj. da je taj uzrok *condicio sine qua non* nastale štete.¹⁸ U talijanskom se pravu na prvoj razini utvrđivanja uzročnosti osim teorije *condicio sine qua non* rabi i teorija prikladnog uzroka.¹⁹ Primjenom prve štetnikovo se ponašanje smatra stvarnim uzrokom samo ako se na temelju najboljih mogućih znanstvenih i iskustvenih spoznaja određena trenutka može ustanoviti da bez njega do štetnog događaja ne bi došlo, dok prema teoriji prikladnog uzroka stvarna uzročnost postoji ako je ponašanje štetnika bilo dovoljan uzrok događaju. Te se teorije kombiniraju s kvalifikacijom, metodom kojom sudci isključuju uzročnost kada nakon štetnikova ponašanja nastupi abnormalno odstupanje u očekivanu lancu uzročnosti.²⁰ Francusko pravo za uzročnu vezu traži da bude sigurna i neposredna (*certain et directe*), što u praksi izaziva dosta poteškoća u kvalificiranju potencijalnih uzroka kao takvih, odnosno razlikovanju sigurnih od nesigurnih i neposrednih od posrednih.²¹

I engleska sudska praksa kao prvi test uzročnosti rabi *condicio sine qua non*, za koji se koristi izrazom *but for* jer odgovara na hipotetsko pitanje bi li šteta nastala i bez tog uzroka.²² Najviše rasprava izazivaju situacije s višestruko mogućim uzrocima kod kojih primjena *but for* testa ne daje rezultat. Tada se priznaje postojanje uzročnosti jer je štetnik učinio stvarni doprinos (*material contribution*) oštećenikovoj povredi.²³

Hrvatski se sudovi ne upuštaju u detaljnije obrazlaganje kriterija kojima se vode pri utvrđivanju postojanja uzročne veze. U presudama u kojima otklanjaju mogućnost njezina postojanja zaustavljaju se na tvrdnji da uzročna veza ne postoji, što se odnosi na nepostojanje prirodne uzročnosti i one pravne.

¹⁷ *Van Dam* 2007, 270–271.

¹⁸ Taj kriterij primjenjuje se s dvama ograničenjima: za odluku je li nedostatak pažnje prouzročio neku povredu ili štetu ne mora biti gotovo sigurno da bi pažnja, da je bila upotrijebljena, spriječila povredu ili štetu (dovoljan je nešto niži stupanj vjerojatnosti) te u slučaju da je više štetnika pridonijelo povredi ili šteti, a doprinos je svakoga dovoljan, nijedan se ne može osloboditi odgovornosti pozivanjem na to da bi šteta nastala bez obzira na njegov doprinos. *Magnus* 2000, 65.

¹⁹ *Busnelli; Comandé* 2000, 79.

²⁰ *Ibid.*, 79–80.

²¹ *Van Dam* 2007, 278.

²² “*But for the defendant's act would the damage have occurred?*” *Rogers* 2002, 210. *But for* je i u SAD-u prvi korak k utvrđenju uzročnosti. Vidi *Schwartz* 2000, 123.

²³ S obzirom na to da uzročnost mora voditi šteti, moguće je da zahtjevu uzročnosti bude udovoljeno u odnosu na jednu vrstu gubitka, ali ne i za sve gubitke. *Rogers* 2000, 40.

2.2.2. Pravna uzročnost u pojedinim nacionalnim pravnim sustavima

Conditio sine qua non test dopunjuje se različitim drugim teorijama i pravilima, čija primjena omogućuje da se između više uzroka koji prođu navedeni test izabere onaj koji će dovesti do odgovornosti. Sve elemente koje sudovi uzimaju u obzir pri donošenju odluke o priznavanju određene štete kao posljedice konkretne štetne radnje nije moguće taksativno nabrojiti ni uspoređivati po težini odnosno značenju jer ih je za svaki konkretni slučaj potrebno ponovno odmjeriti i procijeniti. U toj drugoj fazi procjene postojanja uzročnosti znatno je manje sličnosti u teorijskom pristupu nacionalnih pravnih sustava.

U austrijskom se pravu primjenjuju adekvacijska teorija i teorija zaštitnog cilja povrijeđenog pravila. Prema prvoj se neki štetni događaj općenito smatra prikladnim ako je u znatnoj mjeri prikladan dovesti do nastupa štete kakva je nastala.²⁴ Doktrina zaštitnog cilja povrijeđenog pravila (*Rechtswidrigkeitszusammenhang, Schutzzweck der Norm*) temelji se na teleološkoj metodi tumačenja prava. Zaštitni cilj (svrha) norme bitan je u trima smjerovima: štetnik mora naknaditi samo gubitke onih osoba koje je norma namjeravala zaštititi, samo onu štetu koju je povrijeđeno pravilo namjeravalo izbjeći i samo onu koju je prouzročio na pravno nedopušten način.²⁵

Adekvacijska se teorija u drugom stupnju utvrđivanja uzročnosti upotrebljava i u njemačkom pravu. Ako bi općenito, u redovnom tijeku stvari pod zadanim okolnostima, došlo do rezultata koji je nastupio, smatra se da je uzročni lanac uspostavljen. Ako je rezultat neočekivan, nepredvidiva posljedica na koju nitko nije računao, uzročnosti nema.²⁶ Zbog objektivnog standarda prema kojem se promatrač procjenjuje, taj se test često kritizira jer ne omogućava precizno razlikovanje adekvatnog i neadekvatnog uzroka, s obzirom na to da optimalni promatrač u biti može predvidjeti svaku štetu.²⁷ Zbog toga sudovi često moraju pristupiti i trećoj razini ocjenjivanja postojanja uzročnosti, procjeni vrijednosti interesa (*wertende Überlegungen*), djelomično povezanom sa zaštitnom svrhom povrijeđenog pravila (*Schutzzwecklehre*).²⁸ Prema toj procjeni uzročnost postoji ako je predmetna šteta one vrste za čiju je zaštitu povrijeđeno pravilo propisano.²⁹

²⁴ Budući da je njezina definicija jako široka i sudovi vrlo rijetko negiraju adekvatnost, smatra se da je teško da je ta teorija i od kakve koristi u ograničavanju odgovornosti. *Koziol* 2000, 12.

²⁵ *Ibid.*, 12–13.

²⁶ *Magnus* 2000, 65.

²⁷ *Ibid.*, 65.

²⁸ *Ibid.*, 66.

²⁹ Zaštitnu svrhu nije teško odrediti pravilima koja sadržavaju izričite zabrane određenih ponašanja i općim pravilima koja nalažu posebne obveze pažnje. Ali, kod pravila općeg karaktera to je puno teže i u takvim slučajevima sudovi pribjegavaju procjeni konkretnih interesa u pojedinom slučaju. Za neke su grupe slučajeva sudovi razvili posebna pravila takve procjene interesa, koja primjenjuju u slučajevima u kojima je osim radnje (ili izvora rizika) štetnika jačini i opsegu povrede doprinijelo i posebno

Pravilo iz čl. 1223. talijanskog Codice civilea o ugovornoj odgovornosti primjenjuje se i na izvanugovornu odgovornost. Ono propisuje da se naknađuje samo šteta koja je neposredna i direktna posljedica povrede (*conseguenza immediata e diretta*).³⁰ Sudovi, međutim, vrlo široko interpretiraju „neposrednu i direktnu posljedicu“, kao granicu udaljenim i indirektnim posljedicama, puno izvan doslovnog značenja riječi. Talijanski su teoretičari postojećim zakonskim okvirom uzročnosti nezadovoljni i smatraju ga presiromašnim.³¹

U Francuskoj sudci ne prihvaćaju kriterije i teorije uzročnosti koji se upotrebljavaju u drugim državama.³² *Cour de cassation* nikada se nije izričito pozivao na adekvacijsku teoriju, utvrđivao je da odgovornost postoji ili ne postoji zato što je uzrok direktan ili indirektan, a ne zato što je adekvatan ili neadekvatan.³³ Francuski su teoretičari i odvjetnici nezadovoljni pristupom sudske prakse uzročnosti, i to ponajprije zbog nepredvidivosti kojoj vodi slobodna primjena različitih metoda njezina utvrđivanja od sudaca, zbog koje se često u slučajevima vrlo slična činjeničnog stanja donose suprotne odluke.³⁴

Pravilo o pravnoj uzročnosti karakteristično za *common law* sustav teorija je bliskog uzroka (*proximate cause*). Nijedan štetnik ne odgovara za sve posljedice svoje štetne radnje, nego samo za one koje nisu preudaljene. Temeljni su elementi teorije bliskog uzroka predvidivost i neposrednost (direktnost) štete.³⁵ Namjeravane posljedice nisu nikad preudaljene ni nepredvidive.³⁶ Jednom uspostavljena uzročna veza može biti prekinuta intervencijom određena prirodnog događaja, neke treće strane ili samog oštećenika.³⁷

U hrvatskoj se pravnoj teoriji najprihvatljivijom smatra tzv. adekvacijska teorija³⁸, prema kojoj se između različitih događaja koji se mogu smatrati uzrokom nastale posljedice (jer prolaze test stvarne ili prirodne uzročnosti) kao uzrok uzima samo onaj kojem je nastala posljedica adekvatna, tj. onaj koji redovito dovodi do takve štetne posljedice. Isključuju se svi drugi događaji, slučajno ušli u konkretnoj situaciji u kompleks uzroka, a koji nisu tipični za takav štetni rezultat. U svakoj konkretnoj

psihofizičko stanje oštećenog, radnja samog oštećenog, radnja treće osobe (posebno ako je protupravna) ili neki neovisni događaj. *Ibid.*, 66–67.

³⁰ *Busnelli; Comandé* 2000, 81.

³¹ *Ibid.*, 81–83.

³² *Galand-Carval* 2000, 54.

³³ *Ibid.*, 54.

³⁴ *Cour de cassation* postavio je i neka korisna pravila, npr. da oštećenikove predispozicije za nastanak štete ne prekidaju uzročnu vezu između štetnikove radnje i oštećenikova gubitka. *Ibid.*, 55.

³⁵ Detaljno o testovima predvidivosti i neposrednosti u engleskoj sudskoj praksi vidi *Rogers* 2002, 223–231.

³⁶ *Ibid.*, 235.

³⁷ *Ibid.*, 240–247.

³⁸ Uz nju, kao najpoznatije Vizner navodi teoriju uvjeta, teoriju pretežne važnosti uzroka i teoriju najneposrednijeg uzroka. *Vizner* 1978, 674.

situaciji različit se uzrok može smatrati adekvatnim i očekivanim. Zato se isto odnosno slično ponašanje u nekim situacijama može smatrati uzrokom određene štetne posljedice, a u drugim ne. U sudskoj je praksi tako propust u mjerama osiguranja (čuvanja) u jednom slučaju ocijenjen adekvatnim uzrokom, dok u drugom nije. Za propust u čuvanju koji je omogućio bijeg sud je utvrdio da je u adekvatnoj uzročnoj vezi sa štetom koju je počinila osoba u bijegu (zatvorenik), dok je u drugom slučaju utvrdio da takav propust nije u uzročnoj vezi sa štetom koju je pretrpjela osoba u bijegu.³⁹

Pravila o konkurenciji ljudske radnje i prirodnog događaja ili više ljudskih radnja također je iznjedrila sudska praksa. Ako kao mogući uzroci konkuriraju ljudska radnja i prirodni događaj, kao uzrok se uzima ljudska radnja, a kada konkurira više ljudskih radnja, kao uzrok se uzima ona koja je štetnoj posljedici najbliža, za nju tipična.⁴⁰ Da bi dovela do odgovornosti za štetu, uzročna veza i u našem pravu mora biti neprekinuta. Zato, ako se između potencijalne štetne radnje i štete u tijek događanja umetne neka druga ljudska radnja također sposobna izazvati konkretno nastalu štetu, govorimo o prekidu uzročne veze. Posljedice štetne radnje mogu nastupiti i relativno dugo nakon same radnje, odnosno uzročna veza može ostati neprekinuta duži period.⁴¹

2.3. Teret je dokazivanja uzročne veze na tužitelju

Kako je uvodno navedeno, u većini pravnih sustava vrijedi tradicionalno pravilo da je oštećenik taj koji dokazuje postojanje uzročne veze, odnosno elemenata koji pokazuju da je šteta koju je pretrpio rezultat štetne radnje ili rizika na strani štetnika. Neka posebna pravila primjenjuju se kako bi u određenim situacijama olakšala položaj oštećenika prebacivanjem tereta dokaza s oštećenika na štetnika. Tada, da bi se oslobodio odgovornosti, štetnik mora dokazati da je šteta posljedica kojega drugog uzroka ili da je došlo do njezina prekida. Iako im je zajedničko pravilo da je teret dokaza uzročne veze na tužitelju, bitno je naglasiti da se nacionalni pravni poredci ipak dosta razlikuju po uređenju što to zapravo tužitelj treba dokazati da bi se uzročna veza smatrala dokazanom. DCFR ne sadržava posebno pravilo o teretu dokaza uzročne veze ni njegovu prebacivanju u posebnim situacijama. U komentaru se ističe da, nakon što se razmotre sve relevantne okolnosti svakoga individualnog slučaja, odluku o tome treba li konkretnu štetu smatrati posljedicom određene radnje ili rizika treba temeljiti na pravnoj procjeni. Sudci imaju određen stupanj diskrecijske slobode koju mogu i moraju koristiti, a činjenice na kojima će se presuda temeljiti prema općem pravilu mora dokazati tužitelj.⁴²

³⁹ Vidi sudsku praksu citiranu kod Bukovac Puvača; Slakoper; Belanić 2015, 81.

⁴⁰ Vidi sudsku praksu citiranu kod *ibid.*, 84.

⁴¹ Vidi sudsku praksu citiranu kod *ibid.*

⁴² DCFR 2009, 3573.

Prema njemačkom pravu tužitelj mora dokazati vezu između ponašanja štetnika i povrede prava i vezu između povrede prava i konačne štete koju je pretrpio. Prva veza (na kojoj se odgovornost temelji, *haftungsbegründende Kausalität*) između ponašanja štetnika i povrede prava mora biti dokazana u stupnju stvarne sigurnosti da je ponašanje štetnika prouzročilo određenu povredu.⁴³ Takav se visoki stupanj uvjerenja ne traži za dokazivanje veze između povrede prava i konačne štete, za koje je dovoljan razuman stupanj uvjerenosti suda o njezinu postojanju.⁴⁴ Nasuprot tome, englesko pravo na objema vezama primjenjuje test veće vjerojatnosti (*more likely than not test*), prema kojem uzročna veza postoji ako je vjerojatnost iznad 50 %.⁴⁵ Zbog navedenog bi na prvi pogled bilo moguće zaključiti da je u pitanju dokazivanja uzročne veze njemačko pravo u odnosu na englesko strože prema tužitelju, ali njemački sudovi primjenjuju postupovna pravila za oslobađanje tužitelja tereta dokazivanja (*res ipsa loquitur* i *prima facie* dokaz)⁴⁶, dok englesko pravo ne poznaje pravilo o prebacivanju tereta dokaza kao načelno pravilo.⁴⁷ Unatoč nepostojanju takva pravila sudovi su u brojnim slučajevima zapravo prebacili teret dokaza na tuženika.⁴⁸ Kao pravilo ostaje ono da tužitelj mora dokazati uzročnu vezu, a ako ne bude uspješan u tome, može se pouzdati u mogućnost da će sud dokazane činjenice prihvatiti kao *prima facie* dokaz, odnosno na temelju tih činjenica zaključiti da je uzročna veza toliko vjerojatna da se presumira ako tuženik ne dokaže suprotno.⁴⁹ Otpor prihvaćanju prebacivanja tereta dokaza kao općeg pravila svodi se ukratko na shvaćanje da sama činjenica da je netko povrijedio obvezu dužne pažnje nije sama po sebi dovoljna da mu se nametne odgovornost jer nije uloga odštetnog prava da kažnjava nemarno postupanje.⁵⁰ Francusko pravo prihvaća fleksibilan pristup dopuštajući metodu dokazivanja uzročne veze metodom isključivanja, ako tužitelj uspije pokazati da nema drugoga mogućeg uzroka, na tuženika pada teret dokaza da nema uzročne veze. Osim toga, francusko pravo poznaje niz neoborivih presumpcija.⁵¹

I u našem pravnom sustavu teret dokazivanja postojanja uzročne veze između štetne radnje i štete koju je pretrpio u pravilu leži na oštećeniku. Iznimka su posebna pravila u nekim slučajevima odgovornosti za koja je propisano suprotno,

⁴³ Van Dam 2007, 271 i 281–282.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Lord Wilberforce formulirao ga je kao načelo: "It is a sound principle that where a person has, by breach of duty of care, created a risk, and injury occurs within the area of that risk, the loss should be borne by him unless he shows that it had some other cause." Cit. prema Van Dam 2007, 284, ali nije kao takvo prihvaćeno u sudskoj praksi. *Ibid.*, 284.

⁴⁸ Npr., kada tužitelji koji su kod više poslodavaca bili izloženi azbestnoj prašini nisu mogli dokazati kod kojeg su se točno poslodavca razboljeli, odluka suda bila je da su solidarno odgovorni svi poslodavci koji su ih protupravno izložili toj prašini. *Ibid.*, 284–285.

⁴⁹ *Ibid.*, 284–285.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*, 283.

tj. predmnijeva se da uzročna veza postoji, a na štetnika je prebačen teret dokazivanja da nije tako, odnosno da uzročna veza ne postoji.⁵²

2.4. Različite teorije i pravila o teretu dokaza dovode do sličnih rezultata

Budući da se u svakome konkretnom slučaju mora utvrditi postojanje uzročne veze, pri čemu sudovi procjenjuju sve okolnosti konkretnog slučaja, bez obzira na brojnost i različitost navedenih teorija i testova uzročnosti, njihova primjena u sudskoj praksi često dovodi do sličnih rezultata. Zato se slažemo s mišljenjem da razlike u pravilima među nacionalnim sustavima ne treba precjenjivati.⁵³ Odluci o tome postoji li uzročna veza u konkretnom slučaju više pridonosi upravo ocjena i razmatranje okolnosti slučaja i nekih drugih pretpostavaka odgovornosti od kakva apstraktnog načela, teorije ili testa uzročnosti. Sudovi se rukovode prirodom samoga povrijeđenog dobra i stupnjem njegove povrede, ponašanjem i karakteristikama štetnika i oštećenika, brojem oštećenika, (ne)postojanjem osiguravateljskog pokrića⁵⁴ i sl. Zato se slažemo s tvrdnjama da teorije i pravila o uzročnoj vezi svoju relevantnost i značenje pokazuju samo u stvarnu kontekstu konkretnih slučajeva⁵⁵ i često nisu ništa drugo doli fasada, sredstvo koje pomaže formuliranju zaključaka suda, ali ih zapravo ne objašnjava.⁵⁶ Drugim riječima, ako sud u konkretnom slučaju smatra da bi s obzirom na sve okolnosti slučaja štetnik trebao odgovarati za konkretnu štetu, on će nekim od apstraktnih načela ili teorija tu odgovornost i opravdati.

3. PITANJE UZROČNE VEZE KAO PRETPOSTAVKE ODGOVORNOSTI ZA ŠTETU U PRAKSI SUDA EU-a

Iako se o nekim karakteristikama uzročne veze kao pretpostavke odgovornosti za štetu Sud EU-a već mnogo puta očitovao, teško da se može govoriti o postojanju jasnog koncepta uzročnosti u europskom pravu. Neke koncepte iz nacionalnih sustava država članica moguće je prepoznati u obrazloženjima odluka toga suda, a posebno su u tom smislu korisne analize uzročne veze u mišljenjima nezavisnih odvjetnika. Za prikaz smo odabrali pojedine odluke o odgovornosti Unije i država članica za štetu prouzročenu povredama prava EU-a i neke odluke o odgovornosti za povrede prava

⁵² To npr. vrijedi za štete nastale u svezi s opasnom stvari i djelatnosti (čl. 1063. ZOO-a) i za štete prouzročene kartelskim sporazumom (čl. 5., st. 4. Zakona o postupcima naknade štete zbog povreda prava tržišnog natjecanja, Narodne novine, br. 69/17, dalje u tekstu: ZPNŠPPTN).

⁵³ *Van Dam* 2007, 286.

⁵⁴ O utjecaju postojanja osiguravateljskog pokrića na odgovornost za štetu u sudskoj praksi vidi *Bukovac Puvača; Belanić* 2009, 282–296.

⁵⁵ *Infantino* 2015, 285.

⁵⁶ *Ibid.*, 292.

tržišnog natjecanja i odgovornosti za štetu od neispravnog proizvoda u kojima je pitanje uzročne veze i njezina dokazivanja bilo posebno naglašeno.

3.1. Uzročna veza kod odgovornosti država članica i Unije za povrede prava EU-a

3.1.1. Pitanje uzročnosti kod odgovornosti država članica za povrede prava EU-a

Sud EU-a na pitanja o pretpostavkama odgovornosti država članica za štetu zbog povreda prava EU-a odgovarao je u povodu pojedinačnih zahtjeva nacionalnih sudova⁵⁷, a na tako se utvrđena pravila poziva i u odlukama o izvanugovornoj odgovornosti same Unije u smislu čl. 340., st. 2. UFEU-a.⁵⁸ Od samog početka razvoja instituta odgovornosti države članice za štetu (*Francovich*⁵⁹) kao jedna od pretpostavaka te odgovornosti navodi se postojanje uzročne veze između povrede obveze države i štete koju je pretrpio pojedinac.⁶⁰ U tom se predmetu nije isticalo posebne karakteristike koje bi ta veza trebala imati. U slučaju *Brasserie*⁶¹ Sud EU-a je kao pretpostavke odgovornosti države za štetu naveo sljedeće: da je namjera pravnog pravila koje je prekršeno dodjela subjektivnog prava pojedincu, da je povreda dovoljno ozbiljna te da postoji izravna uzročna veza između povrede obveze države i štete koju je pojedinac pretrpio. Uskoro je postalo jasno da bi upravo uzročna veza mogla biti vrlo teška prepreka ostvarivanju prava na naknadu štete, kada je u predmetu *Brinkmann*⁶² odlučeno da država, usprkos dovoljno ozbiljnoj povredi prava (neprenošenje direktive), nije odgovorna. Razlog je bio prekid uzročne veze, iako su tu vezu prekinule izvršne vlasti koje su pogriješile izravno primjenjujući normu Zajednice, ali njihova se pogreška opravdala nedovoljno jasnim tekstom direktive.⁶³

⁵⁷ Odgovornost države članice za štetu nije imala uporište u europskom zakonodavstvu, nego je nastala i razvija se isključivo praksom Suda EU-a. Motivacija suda za potvrdu odgovornosti države pojedincima za povrede prava Unije bila je djelotvornost zaštite subjektivnih prava koja imaju izvor u europskom pravu, a temeljni pravni argument da je opće načelo koje sve države članice prihvaćaju da iz protupravne radnje ili propusta proizlazi obveza naknade njima prouzročene štete. O nastanku i razvoju te odgovornosti više vidi Čapeta 2003, 783–812 i Petrić 2003, 625–666.

⁵⁸ U pogledu izvanugovorne odgovornosti Unija je, u skladu s općim načelima koja su zajednička pravima država članica, dužna naknaditi svaku štetu koju njezine institucije ili službenici prouzroče pri obavljanju svojih dužnosti.

⁵⁹ Presuda od 19. studenog 1991., *Andrea Francovich i Danila Bonifaci i dr./Republika Italija*, spojeni predmeti C-6 i 9/90, ECR I-05357, ECLI:EU:C:1991:428.

⁶⁰ Spojeni predmeti C-6 i 9/90 *Francovich i Bonifaci*, t. 40.

⁶¹ Presuda Suda od 5. ožujka 1996., *Brasserie du Pêcheur SA/Bundesrepublik Deutschland i The Queen Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i dr.*, spojeni predmeti C-46/93 i C-48/93, ECR I-1066., ECLI:EU:C:1996:79.

⁶² Presuda od 24. rujna 1998., predmet C-319/96 *Brinkmann Tabakfabriken GmbH/Skatteministeriet*, ECR I-05255, ECLI:EU:C:1998:429.

⁶³ Nakon toga slučaja isticalo se da će država u ulozi zakonodavca moći odgovarati samo u slučajevima kada se izvršna tijela nisu umiješala u uzročnu vezu izravnom primjenom odredaba europskog

Od tada do danas, s obzirom na period razvoja instituta i brojnost država članica, postavljeno je relativno malo prethodnih pitanja o njihovoj odgovornosti za štetu. To je posebno naglašeno ako se uspoređi s brojnošću tužba za naknadu štete protiv same Unije. Budući da odluku o odgovornosti za štetu države članice i popravljaju te štete ako odgovornost bude utvrđena donose nacionalni sudovi, teško je znati koliko je zaista takvih slučajeva na nacionalnim sudovima pokrenuto i kako oni tumače pojam „izravne uzročne veze“. Moguće je da su se iz obrazloženja njihovih odluka u tim slučajevima posve izgubile prije spominjane teorije i testovi. Međutim, to ne bi nužno značilo i da su nacionalni sudovi promijenili svoj pristup uzročnosti. Moguće je da svoju odluku o postojanju odgovornosti države samo obrazlažu izravnošću uzročne veze, odnosno na isti sadržaj stavljaju „novu fasadu“.

3.1.2. Pitanje uzročnosti kod odgovornosti Unije za povrede prava EU-a

Da bi postojala izvanugovorna odgovornost Unije u smislu čl. 340., st. 2. UFEU-a, prema praksi Suda potrebno je ispunjenje istih pretpostavaka kao i za odgovornost država članica: nezakonito postupanje njezinih tijela, šteta i uzročna veza između njih.⁶⁴ Navedene tri pretpostavke u svakom slučaju moraju biti kumulativno ispunjene.⁶⁵ Za ispunjenje pretpostavke nezakonita postupanja Unije potrebno je postojanje dovoljno ozbiljne povrede pravnog pravila kojim se pojedincima dodjeljuju prava, a ona postoji ako je institucija Unije očito i grubo prekoračila granice svoje diskrecijske ovlasti.⁶⁶ Kao i u nacionalnim pravnim sustavima, što se tiče uzročnosti, osnovni je zahtjev da postoji prirodna uzročnost, odnosno uzročna veza nije uspostavljena ako bi ista šteta nastala na jednak način i bez protupravne radnje ili propusta na koji se tužitelj poziva.⁶⁷ Zahtjev koji se tiče povrede pravnog pravila primjenju-

prava s izravnim učinkom i kada je riječ o povredi odredaba koje nemaju izravni učinak, a izvršna tijela ne mogu protumačiti nacionalno pravo u skladu s odredbom europskog prava. Čápeta 2003, 805.

Iako je, pojednostavnjeno govoreći, država dvaput pogriješila, od čega je prva pogreška bila ozbiljna povreda prava zajednice, drugom je pogreškom otklonila svoju odgovornost. Zato neki autori „jasnoću i preciznost povrijeđenog pravila“ vide kao potencijalno moćno oružje za otklanjanje odgovornosti države jer europske norme često nemaju te karakteristike. *Van Dam* 2007, 501.

⁶⁴ Vidi npr. presuda od 11. srpnja 1997., *Oleifici Italiani/Komisija*, T-267/94, ECLI:EU:T:1997:113, t. 20., presuda od 9. rujna 2008., *MyTravel/Komisija*, T-212/03, ECLI:EU:T:2008:315, t. 35., presuda od 19. travnja 2012., *Artogodan/Komisija*, C221/10 P, ECLI:EU:C:2012:216, t. 80., presuda od 16. svibnja 2013., *Cap granen & producten/Komisija*, T437/10, ECLI:EU:T:2013:248, t. 16., presuda od 26. veljače 2016., spojeni predmeti T546/13, T108/14 i T109/14, *Šumelj i drugi*, ECLI:EU:T:2016:107, t. 39.

⁶⁵ Vidi npr. presuda od 10. srpnja 2014., *Nikolaou/Revizorski sud*, C-220/13 P, ECLI:EU:C:2014:2057, t. 52., presuda od 26. veljače 2016., spojeni predmeti T546/13, T108/14 i T109/14, *Šumelj i drugi*, ECLI:EU:T:2016:107, t. 39.

⁶⁶ Vidi npr. presuda od 5. ožujka 1996., *Brasserie du Pêcheur i Factortame*, C-46/93 i C-48/93, ECLI:EU:C:1996:79, t. 5., presuda od 4. srpnja 2000., *Bergaderm i Goupil/Komisija*, C352/98 P, ECLI:EU:C:2000:361, t. 42. i 43., presuda od 2. ožujka 2010., *Arcelor/Parlament i Vijeće*, T16/04, ECLI:EU:T:2010:54, t. 141.

⁶⁷ „...Regardless of the question whether illegality of that kind may render the Community liable, there is no causal link between the damage allegedly suffered by CIA and the deficient statement of reasons. If that deficiency

je se i u slučaju protupravnog propuštanja, ali Unija može biti odgovorna samo ako su njezine institucije povrijedile pravnu obvezu djelovanja koja proizlazi iz odredaba prava Unije.⁶⁸

Iako je utvrdio da ne postoji nezakonitost u postupanju Parlamenta, Opći je sud u slučaju *CN protiv Parlamenta*⁶⁹ smatrao korisnim ispitati i argumente koje su stranke iznosile što se tiče štete i uzročne veze. Zanimljivo je da u tom slučaju Parlament uopće nije osporavao postojanje uzročne veze ako Opći sud zaključi da postoji njegovo nezakonito postupanje i da je tužitelj pretrpio štetu.⁷⁰ Sud je istaknuo da: „... se uzročna veza prihvaća ako postoji izravna uzročno-posljedična veza između pogreške koju je počinila dotična institucija i predmetne štete te da je na tužiteljima da to dokažu (...) Prema ustaljenoj sudskoj praksi, šteta mora dovoljno izravno proizlaziti iz postupanja koje se stavlja na teret (...)“.⁷¹ Iako je s obzirom na utvrđenje da ne postoji nezakonitost u postupanju Parlamenta jasno da u tom slučaju odgovornost nije ovisila o (ne) postojanju uzročne veze, čini se da citirani dio presude da „se uzročna veza prihvaća ako postoji izravna uzročno-posljedična veza...“ vrlo jasno potvrđuje koliko pojam uzročne veze kao pretpostavke odgovornosti zapravo izmiče definiranju.

3.2. Uzročna veza kod odgovornosti za štetu u privatnoj provedbi europskog prava

U svezi s uzročnom vezom odnosno nacionalnim pravilima o uzročnoj vezi i s njima u vezi postavljenim zahtjevima za tumačenje europskog prava, smatramo potrebnim istaknuti stajališta Suda EU-a u predmetu *Kone*⁷² u području odgovornosti za štetu prouzročenu povredom tržišnog natjecanja te u predmetu *N. W i dr. protiv Sanofi Pasteur MSD SNC i dr.*⁷³ u području odgovornosti za štetu za neispravne proizvode.

Kada je u pitanju uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu zbog povreda prava tržišnog natjecanja, ključna su dva problema: prigovor prenošenja prekomjernih cijena i priznavanje učinka zaštitne cijene.⁷⁴ Za prvi je Direktiva 2014/104/EU⁷⁵ propisala pravila kojima se prigovor prenošenja prekomjernih cijena dopušta

had not existed, the damage allegedly suffered by CIA would have been the same. Presuda od 7. travnja 1992., C-358/90, *Compagnia Italiana Alcool Sas di Mario Mariano & Co./Komisija*, ECLI:EU:C:1992:163, t. 47.

⁶⁸ Presuda od 26. veljače 2016., spojeni predmeti T546/13, T108/14 i T109/14, Šumelj i drugi, ECLI:EU:T:2016:107, t. 39., t. 42.

⁶⁹ Presuda od 3. prosinca 2015., T-343/13, CN/Parlament, ECLI:EU:T:2015:926.

⁷⁰ Presuda od 3. prosinca 2015., T-343/13, CN/Parlament, ECLI:EU:T:2015:926, t. 117.

⁷¹ Presuda od 3. prosinca 2015., T-343/13, CN/Parlament, ECLI:EU:T:2015:926, t. 123.

⁷² Presuda od 5. lipnja 2014., *Kone AG i dr./ÖBBInfrastruktur AG*, C-557/12, ECLI:EU:C:2014:1317.

⁷³ Presuda od 21. lipnja 2017., *N. W i dr./Sanofi Pasteur MSD SNC i dr.*, C-621/15, ECLI:EU:C:2017:484.

⁷⁴ Više o odgovornosti za tu štetu vidi *Bukovac Puvača; Butorac* 2008, 246–272.

⁷⁵ Direktiva 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014. o određenim pravilima

i neizravnim kupcima štetnika priznaje položaj oštećenika⁷⁶, dok je odgovor na pitanje priznavanja učinka zaštitne cijene Sud dao u slučaju *Kone*⁷⁷ u povodu zahtjeva za prethodnu odluku koji mu je uputio austrijski Vrhovni sud. On je postavio pitanje je li odbijanje prava na naknadu štete zbog učinka zaštitne cijene spojivo s načelom učinkovitosti⁷⁸, na što je Sud negativno odgovorio.⁷⁹

U Mišljenju nezavisne odvjetnice u tom se slučaju isticalo da je neprimjereno suziti krug potencijalnih ovlaštenika prava na naknadu na ugovorne partnere sudionika zabranjenih sporazuma ili njihove izravne ili neizravne kupce jer time ne bi bila jamčena potpuna učinkovitost zabrane takvih sporazuma.⁸⁰ Pritom se poziva na u sudskoj praksi postavljen zahtjev za *dovoljno izravnom uzročnom vezom* između štetnog ponašanja i navodne štete kod izvanugovorne odgovornosti institucija Unije prema čl. 340., st. 2. UFEU-a, za koji se smatra da ga je zbog koherentnosti potrebno prenijeti na sve druge slučajeve odgovornosti zbog povreda prava Unije.⁸¹ Navodi se da izravna uzročna veza ne smije biti izjednačena s jedinom uzročnom vezom te da sadržajno kriterij dovoljne izravne uzročne veze mora osigurati da štetnik odgovara samo za one štete koje je mogao razumno predvidjeti i čija je naknada u skladu s postavljenim ciljevima povrijeđenoga pravnog pravila.⁸²

kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije, SL L 349/1, 5. 12. 2014. (dalje u tekstu: Direktiva 2014/104/EU).

⁷⁶ Kod zabranjenih sporazuma, npr. kartelskih sporazuma o cijenama, izravni kupci sudionika tih sporazuma, budući da su sa štetnicima u ugovornom odnosu, nemaju znatnih problema u dokazivanju uzročne veze. Njihovi kupci, međutim, u bitno su težem položaju. Njihova šteta ne nastaje neposredno, nego tako što kupci članova kartela štetu koju pretrpe ili njezin dio prenesu na njih. Zato se kao ključno postavilo pitanje treba li štetniku dopustiti prigovor da je njegov kupac prenio štetu ili njezin dio na svoje kupce te i njima priznati pravni interes i aktivnu legitimaciju. Željelo se onemogućiti da štetnik uopće ne odgovara ako uspije dokazati da je tužitelj štetu prenio dalje, ali i spriječiti da za istu štetu štetnik odgovara višestruko (i izravnom i neizravnom kupcu). Vidi recitale 39. – 44. i čl. 12. – 14. Direktive 2014/104/EU i čl. 15. i 16. ZPNŠPPTN-a kojim je ta Direktiva implementirana u naš pravni sustav.

⁷⁷ Presuda od 5. lipnja 2014., *Kone AG i dr./ÖBBInfrastruktur AG*, C-557/12, ECLI:EU:C:2014:1317.

⁷⁸ Prema austrijskom pravu, sudionicima zabranjenog sporazuma ne može se pripisati šteta od učinka zaštitne cijene jer s jedne strane nedostaje potrebna odgovarajuća uzročna veza, a s druge zaštitni cilj pravila tržišnog natjecanja ne obuhvaća navodnu štetu. Vidi: Mišljenje nezavisne odvjetnice Juliane Kokott od 30. siječnja 2014., ECLI:EU:C:2014:45 (dalje u tekstu: Mišljenje nezavisne odvjetnice), t. 14.

⁷⁹ Članak 101. UFEUa treba tumačiti na način da se protivi tumačenju i primjeni unutarnjeg prava države članice koje se sastoji u kategoričkom isključivanju, zbog razloga pravne prirode, građanske odgovornosti poduzetnika koji sudjeluju u zabranjenom sporazumu za štetu prouzročenu cijenama koje poduzetnik koji ne sudjeluje u tom sporazumu odredi, uzimajući u obzir djelovanje spomenutog sporazuma, u višem iznosu od onog koji bi primijenio da taj sporazum ne postoji. (*Kone*, C-557/12, t. 38.).

⁸⁰ Mišljenje nezavisne odvjetnice, t. 32.

⁸¹ Mišljenje nezavisne odvjetnice, t. 34.

⁸² Mišljenje nezavisne odvjetnice, t. 36. – 40. U tom se smislu za sudionike zabranjenih sporazuma odbija mogućnost da bi im učinak zaštitne cijene bio nepredvidljiv, a neuvjerljivim ili neosnovanim

Iz tog se mišljenja nazire kombiniranje različitih koncepata uzročne veze u nacionalnim pravnim sustavima. Dovoljno izravna uzročna veza na koju se nezavisna odvjetnica poziva, isticana u praksi toga suda kod izvanugovorne odgovornosti institucija Unije i država članica zbog povreda prava Unije, zapravo je jedan vrlo načelan pristup toj pretpostavci odgovornosti za štetu, prisutan u sudskoj praksi francuskih i talijanskih sudova. Ovdje se, međutim, za odgovor na pitanje koje je postavio austrijski Vrhovni sud ipak moralo protumačiti što bi sadržajno taj kriterij dovoljne izravnosti uzročne veze morao osigurati. U tom se dijelu objašnjenja mogu prepoznati i neki kriteriji prisutni u drugim pravnim sustavima: razumna predvidivost štete od štetnika (predvidivost štete jedan je od elemenata teorije bliskog uzroka iz *common law* sustava i adekvacijske teorije uzročnosti) i cilj povrijeđenog pravila kao temelj doktrine zaštitnog cilja iz germanskih sustava.

Presuda u predmetu *N. W i dr. protiv Sanofi Pasteur MSD SNC i dr.*⁸³ donesena je u povodu zahtjeva za prethodnu odluku koji je uputio francuski *Cour de cassation* u okviru spora o odgovornosti za štetu zbog neispravnosti cjepiva. Zatraženo je tumačenje čl. 4. Direktive 85/374/EEZ⁸⁴ koji glasi: *Oštećena osoba mora dokazati štetu, neispravnost i uzročnu vezu između neispravnosti i štete*. Francuski je sud postavio pitanja o načinu dokazivanja neispravnosti proizvoda i uzročne veze. Na pitanje je li u suprotnosti s citiranom odredbom način dokazivanja prema kojem sudac u okviru diskrecijskih ovlasti može smatrati da su činjenice na koje se poziva tužitelj ozbiljne, precizne i dosljedne indicije⁸⁵ koje mogu dokazati neispravnost cjepiva i postojanje uzročne veze između cjepiva i bolesti, bez obzira na to što medicinsko istraživanje nije dokazalo tu vezu, Sud EU-a odgovorio je negativno.⁸⁶ Na drugo pitanje, je li u su-

svi prigovori koji negiraju da njegovo naknađivanje nije u cilju pravila kojima su takvi sporazumi zabranjeni. Vidi Mišljenje nezavisne odvjetnice, t. 41 – 82.

⁸³ Presuda od 21. lipnja 2017., *N. W i dr. protiv Sanofi Pasteur MSD SNC i dr.*, C-621/15, ECLI: EU:C:2017:484.

⁸⁴ Direktiva Vijeća od 25. srpnja 1985. o približavanju zakona i drugih propisa država članica u vezi s odgovornošću za neispravne proizvode (SL L 210/29, 7. 8. 1985., str. 29–33), (Posebno izdanje na hrvatskom jeziku, Poglavlje 15., vol. 22, str. 3–7).

⁸⁵ U svom je Mišljenju nezavisni odvjetnik Michal Bobek (Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka od 7. ožujka 2017., predmet C-621/15, ECLI:EU:C:2017:176) upozorio na probleme različita značenja pojma presumpcija u nacionalnim poredcima. Iako je pitanje bilo postavljeno za „ozbiljne, precizne i dosljedne presumpcije“, u odgovoru Sud EU-a koristi se pojmom indicija slijedeći navedena obrazloženja. Vidi točke 28. – 35. toga Mišljenja.

⁸⁶ „Članak 4. Direktive Vijeća 85/374/EEZ od 25. srpnja 1985. o približavanju zakona i drugih propisa država članica u vezi s odgovornošću za neispravne proizvode treba tumačiti na način da mu se ne protivi nacionalni sustav dokazivanja kao što je onaj o kojemu je riječ u glavnom postupku na temelju kojeg sudac koji odlučuje o meritumu, kada se pred njim vodi postupak u povodu tužbe kojom se dovodi u pitanje odgovornost proizvođača cjepiva zbog njegove navodne neispravnosti, pri izvršavanju diskrecijske ovlasti koja mu je u tom pogledu dodijeljena, može smatrati, unatoč zaključku da medicinskim istraživanjem nije utvrđena ni pobijena uzročna veza između primanja cjepiva i nastanka bolesti od koje oštećenik boluje, da su određeni činjenični elementi koje tužitelj navodi ozbiljne, precizne i dosljedne indicije na temelju kojih se može zaključiti da je cjepivo neispravno i da postoji

protnosti s citiranom odredbom sustav presumpcija prema kojem bi se postojanje uzročne veze između neispravnosti koja se pripisuje cjepivu i štete, kada ona medicinskim istraživanjem nije utvrđena ni pobijena, uvijek smatralo dokazanim ako postoje određene indicije uzročnosti, Sud EU-a dao je pozitivan odgovor.⁸⁷ Drugim riječima, nacionalni sud može o neispravnosti proizvoda i postojanju uzročne veze između te neispravnosti i štete kada ona nije znanstvenim istraživanjem potvrđena ni pobijena donositi zaključak i na temelju ozbiljnih, preciznih i dosljednih indicija (takva pravilima nacionalnog prava o dokazivanju nisu u suprotnosti s citiranom odredbom Direktive). O postojanju uzročne veze između neispravnosti proizvoda i štete nacionalni sud ne može zaključivati primjenjujući sustav neoborivih presumpcija (prema kojima bi, kada postojanje uzročne veze nije znanstveno potvrđeno, ali ni pobijeno, na temelju unaprijed utvrđenih činjeničnih indicija zaključivao o postojanju uzročne veze).

4. UZROČNA VEZA KAO PRETPOSTAVKA ODGOVORNOSTI DRŽAVE ZA POVREDU KONVENCIJSKOG PRAVA U PRAKSI ESLJP-A

Kada je uvodno kazano da je uzročna veza osnovna pretpostavka odgovornosti države za povredu, htjelo se naglasiti dvije stvari: da za povredu prava zaštićenog EKLJP-om odgovara država ugovornica te da između povrede zaštićenog prava i onog što je država ugovornica činila ili je trebala činiti treba postojati uzročna veza.⁸⁸ Naglašeno je i da ta uzročna veza ima svoje specifičnosti koje proizlaze iz prirode konvencijskih prava i mehanizama njihove zaštite. One se dobro vide na primjeru povreda tzv. kvalificiranih prava, primjerice onih zaštićenih člankom 8. ili onog iz članka 1. Protokola broj 1. uz EKLJP.

Osnovni je zahtjev na kojem počiva konvencijska zaštita zahtjev državama da ne povrjeđuju zaštićena prava i da svoje ponašanje usklade s EKLJP-om. To ne znači da

uzročna veza između te neispravnosti i navedene bolesti. Ipak, nacionalni sudovi moraju paziti da pri njihovoj konkretnoj primjeni navedenog sustava dokazivanja ne dođe ni do kršenja pravila o teretu dokazivanja uvedenog navedenim člankom 4. ni do ugrožavanja djelotvornosti sustava odgovornosti uvedenog tom direktivom.“ Presuda od 21. lipnja 2017., *N. W i dr. protiv Sanofi Pasteur MSD SNC i dr.*, C-621/15, ECLI: EU:C:2017:484, t. 1.

⁸⁷ „Članak 4. Direktive 85/374 treba tumačiti na način da mu se protivi sustav dokazivanja koji počiva na presumpcijama prema kojem će se, kada medicinskim istraživanjem nije utvrđena ni pobijena veza između primanja cjepiva i nastanka bolesti od koje oštećenik boluje, uzročna veza između neispravnosti koja se pripisuje cjepivu i štete koju je oštećenik pretrpio uvijek smatrati utvrđenom ako postoje određene unaprijed utvrđene činjenične indicije o uzročnosti.“ Presuda od 21. lipnja 2017., *N. W i dr. protiv Sanofi Pasteur MSD SNC i dr.*, C-621/15, ECLI: EU:C:2017:484, t. 2.

⁸⁸ Usp. članak 41. EKLJP-a koji određuje da će ESLJP, utvrdi li da je došlo do povrede EKLJP-a i dodatnih protokola i ako unutarnje pravo države ugovornice omogućava samo djelomičnu odštetu, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci. Ovdje navedenu „povredu EKLJP-a“ koja se kao (jedna od) pretpostavaka traži za pravednu naknadu trebalo bi shvatiti kao „povredu prava predviđena EKLJP-om“. V. kod *Omejec* 2013, 284 *et seq.*

države ne mogu ograničiti određena prava, ali, ako to čine, ograničenja moraju biti u skladu s EKLJP-om.⁸⁹ Države ugovornice, naime, uživaju određeno tzv. polje slobodne procjene (engl. *margin of appreciation*)⁹⁰ i u okviru njega dopuštena im je određena autonomija.⁹¹ Problem je da nema jedinstvena unifikacijskog ključa, osim ako se takvim ne smatra zahtjev da ograničenje bude u skladu s EKLJP-om. U kreiranju širine polja slobodne procjene država bitnu ulogu ima načelo učinkovitosti (engl. *doctrine of effectiveness*) koje traži da zaštita pružena EKLJP-om bude djelotvorna i učinkovita i koje je ESLJP-u „stalna inspiracija“ za sužavanje polja slobodne procjene država nametanjem određenih obveza. Bit je u nametanju obveza koje mogu biti pozitivne⁹² i negativne⁹³, a pozitivne obveze mogu biti vertikalne i horizontalne. Njihovo definiranje katkad je vrlo složeno i ovisi o nizu elementa, a za ocjenu o odgovornosti države najvažnije je je li ih u konkretnom slučaju država ispunila na konvencijski prihvatljiv način. Odnosno, je li prekoračivši svoje polje slobodne procjene narušila tzv. pravičnu ravnotežu (eng. *fair balance*)⁹⁴ između javnog i pojedinačnih interesa i nametnula pojedincu prekomjeran teret te u konačnici narušila razmjernosti (proporcionalnosti) ograničenja. Pojednostavnjeno rečeno, odgovornost države postojat će onda kada između povrede konvencijskog prava i zahvata države u zaštićeno pravo, odnosno propuštanja da ga zaštiti, postoji uzročna veza. No, postoje određene posebnosti.⁹⁵

Pogledamo li na primjeru zaštite koju je ESLJP pružio pravu na život u zdravoj životnoj sredini u članku 8. EKLJP-a, uočljivo je da pitanje uzročne veze ovisi o odnosu

⁸⁹ Sud se poljem slobodne procjene, osim u člancima 8. – 11. te članku 1. Protokola broj 1. uz EKLJP poslužio odlučujući u brojnim pitanjima odnosno predmetima koji su se odnosili na različita prava i odredbe EKLJP-a kao čl. 15., čl. 2. Protokola broj 1. uz EKLJP, čl. 14. te čl. 6. EKLJP-a. Prava zajamčena člancima 2., 3. i 4. EKLJP-a sadržavaju apsolutna jamstva, odnosno prava zajamčena tim člancima nederogabilna su te ih nije moguće ispitivati u okviru polja slobodne procjene.

⁹⁰ *Jacobs; White; Ovey* 2017, 390 *et seq.*

⁹¹ V. Protokol 15., za izmjenu Preambule i uvođenje doktrine slobodne procjene, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680084831> (2. 2. 2019.). Kada (odnosno ako) Protokol 15. stupi na snagu, Preambuli će se dodati nova odredba koja će naglasiti načelo supsidijarnosti i slobodu procjene koju uživaju države ugovornice. Naime, Protokolom br. 15. predviđaju se sljedeće znatne izmjene: izrijekom se spominje načelo supsidijarnosti i doktrine o slobodnoj procjeni; skraćuje se rok za podnošenje zahtjeva sa šest na četiri mjeseca; mijenja se gornja dozna granica kandidata za sudca Europskog suda; čine se izmjene koje se tiču kriterija znatne štete.

⁹² V. npr. uz članak 1. Protokola broj 1. uz EKLJP, *Jacobs; White; Ovey* 2017, 549 *et seq.*

⁹³ V. npr. uz članak 8. EKLJP-a, *Omejec* 2013, 944 *et seq.*

⁹⁴ V. npr. *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog kraljevstva* (zahtjev br. 28957/95, presuda od 11. srpnja 2002., ECLI:CE:ECHR:2002:0711JUD002895795; članak 8. EKLJP-a); *Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokentiy) i ostali protiv Bugarske* (zahtjevi br. 412/03, 35677/04, presuda od 22. siječnja 2009., ECLI:CE:ECHR:2009:0122JUD000041203; članak 9. EKLJP-a); *Vogt protiv Njemačke* (zahtjev br.17851/91, presuda od 26. rujna 1995., ECLI:CE:ECHR:1995:0926JUD001785191; članak 10. EKLJP-a); *Chassagnou i drugi protiv Francuske* (zahtjevi br. 25088/94, 28331/95, 28443/95, presuda od 29. travnja 1999., ECLI:CE:ECHR:1999:0429JUD002508894; članak 11. EKLJP-a); i dr.

⁹⁵ V. detaljnije kod *Mihelčić; Marochini Zrinski* 2018b, 127–147.

povrede zaštićenog prava i pozitivnih odnosno negativnih obveza države.⁹⁶ Ilustracije radi, ESLJP u predmetu *Lopez Ostra* povredu vidi u „propuštanju države da ispuni svoju obvezu i zaštititi podnositeljicu od štetnih utjecaja kojima je bila izložena (dimu, neugodnim mirisima i sl.), zbog čega nije postignuta pravična ravnoteža između prava pojedinca na život u zdravoj životnoj sredini i općeg interesa zajednice.“⁹⁷ U tom predmetu za ocjenu o povredi dovoljno je bilo utvrditi da „ozbiljna onečišćenja okoliša mogu utjecati na opće stanje (blagostanje) pojedinaca i spriječiti ih u uživanju njihova doma na način koji utječe i na uživanje u privatnom i obiteljskom životu odnosno poštovanju toga a da ne ugrožavaju njihovo zdravlje.“ Međutim, ipak je nešto kompliciranije jer u nekim drugim slučajevima nije smatrano dovoljnim „da se utjecajem i smetnjama prouzročanim životnoj sredini zahvatilo u zaštićeno pravo.“ Naime, tražilo se, ali ne kao pravilo, dapače, više kao iznimka „da je nastupilo i pogoršanje zdravlja podnositelja zbog tih smetnji i utjecaja“ odnosno kako je rečeno u predmetu *L. C. B.* „da je dokazana uzročna veza između izloženosti oca podnositeljice zračenju i leukemije od koje je ona oboljela“.⁹⁸ Ili, kao u jednome važnom predmetu (u kojem je bila riječ o zaštiti prava iz članka 2. EKLJP-a) – predmetu *Öneryıldız* gdje je utvrđeno da je država povrijedila svoju pozitivnu obvezu *propustivši* zaštititi živote podnositelja (pa time i zaštićeno pravo), ali i „postojanje uzročne veze između stradanja devet osoba i eksplozije metana na odlagalištu otpada“ zbog toga što su „nadležna tijela *znala i trebala znati* da na odlagalištu postoji stvarna i neposredna opasnost od eksplozije koja može ugroziti živote stanovnika“.⁹⁹ Možda najbolji primjer dolazi iz predmeta *Fadeyeva* gdje je povreda prava nastupila zbog propuštanja države da djeluje preventivno jer je „došlo do utjecaja na privatni i obiteljski život i dom pojedinca i zadovoljen je minimalan stupanj ozbiljnosti“¹⁰⁰, a usprkos tome „što podnositelji nisu dokazali uzročnu vezu između utjecaja iz okoliša i pogoršanja njihova zdravlja“ jer se s obzirom „na snažne neizravne ‘dokaze i pretpostavke’

⁹⁶ Mihelčić, Marochini Zrinski 2018a, 251 *et seq.*

⁹⁷ *Lopez Ostra protiv Španjolske*, zahtjev br. 16798/90, presuda od 9. prosinca 1994., ECLI:CE:ECHR:1994:1209JUD001679890. Ta se nit provlači još u nekim španjolskim predmetima, a zanimljiv je predmet *Cuenca Zarzoso protiv Španjolske*, zahtjev br. 23383/12, presuda od 16. siječnja 2018., ECLI:CE:ECHR:2018:0116JUD002338312, u kojem je objašnjena pozitivna obveza države koja, „iako, je prihvatila pravila o maksimalno dopuštenoj razini buke u noći nije ispunila svoju pozitivnu obvezu i osigurala podnositeljima uživanje prava na poštovanje privatnog života i doma kako to traži članak 8. EKLJP-a“.

⁹⁸ *L. C. B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 23413/94, presuda od 9. lipnja 1998., ECLI:CE:ECHR:1998:0609JUD002341394.

⁹⁹ *Öneryıldız protiv Turske*, zahtjev br. 48939/99, presuda od 30. studenog 2004., ECLI:CE:ECHR:2004:1130JUD004893999.

¹⁰⁰ To je, opet, jedna od traženih kategorija i ESLJP je procjenjuje u svakom predmetu s obzirom na tzv. generalni (opći) kontekst (engl. *general environmental context*). *Manual on Human Rights and the Environment, Principles Emerging from the case-law of the European Convention on Human Rights*, CoE Publishing, Strasbourg, 2006., str. 14, https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DH_DEV_Manual_Environment_Eng.pdf (3. 2. 2019.). Koliko može varirati, slikovito pokazuje predmet *Hatton i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 36022/97, [VV] presuda od 7. ožujka 2003., ECLI:CE:ECHR:2003:0708JUD003602297.

može pretpostaviti da je zdravlje podnositelja pogoršano zbog industrijskih emisija iz tvornice i podložnije oboljenjima zbog života uz takvu tvornicu¹⁰¹. Takav pristup, međutim, otežava odgovor o uzročnoj vezi i pokazuje da ona može imati znatno različita obilježja u pojedinom slučaju, a posljedica je to, između ostalog, i pristupa ESLJP-a samom EKLJP-u (u vezi s tim i brojnim drugim pitanjima) kao tzv. živućem organizmu, odnosno njezinu tumačenju primjenom načela živućeg instrumenta (engl. *living instrument*) i evolutivnim tumačenjem pojmova (engl. *evolutive interpretation*).¹⁰²

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Najviše sličnosti u pristupu uzročnoj vezi kao pretpostavci odgovornosti za štetu nacionalni pravni sustavi država članica Europske unije pokazuju u prvoj fazi njezina utvrđivanja, odnosno prirodnoj ili stvarnoj uzročnosti. Pozitivan odgovor na zahtjev da šteta u konkretnom slučaju ne bi nastala bez radnje koju oštećenik navodi kao uzrok štete pretpostavka je za utvrđivanje postojanja pravne uzročnosti na kojoj se odgovornost za štetu temelji. Usprkos brojnosti i različitosti teorija i testova, nastalih i razvijanih sudskom praksom nacionalnih sudova, rezultati njihove primjene često su vrlo slični. Tome pridonosi i načelno jednak stav prema teretu dokazivanja postojanja uzročne veze, koji u pravilu leži na oštećeniku. Nacionalni pravni sustavi zapravo ne poznaju jedan jedinstven pojam uzročne veze koji bi vrijedio za sve slučajeve odgovornosti. Njezino se postojanje lakše ili teže utvrđuje ovisno o svim okolnostima pojedinog slučaja, karakteristikama samih subjekata odgovornosti, načinu povrede, vrsti povrijeđenog dobra, vrsti i opsegu štete itd. Uzročna veza, odnosno elementi koji pokazuju njezino (ne)postojanje, isprepleće se s elementima protupravnosti i štete, a konačna odluka o tome postoji li ta veza, zapravo je odgovor treba li u tom slučaju štetnik odgovarati.

S obzirom na navedeno „prilagođavanje“ procjene postojanja uzročne veze svim okolnostima konkretnog slučaja, ni od Suda EU-a nije se mogao očekivati bitno različit pristup toj pretpostavci odgovornosti za štetu. Taj sud, kao ni nacionalni sudovi, nema jedinstvenu formulu za uzročnu vezu. Iz u radu navedenih primjera može se zaključiti da je prihvatio jedan vrlo generalan, načelan pristup uzročnoj vezi, prema kojem ona mora biti „izravna“, bez detaljnih obrazloženja i naznaka što to zapravo

¹⁰¹ *Fadeyeva protiv Rusije*, zahtjev br. 55723/00, presuda od 9. lipnja 2005., ECLI:CE:ECHR:2005:0609] UD005572300.

¹⁰² To je jasnije kada se zna da je prvi korak u zaštiti povrijeđenog prava utvrditi ulazi li predmet uopće u doseg zaštite nekoga konvencijskog prava, što ovisi i o autonomnom konceptu (engl. *the autonomous concepts*) određena pojma koji se u svome konvencijskom značenju može znatno razlikovati od onog u nacionalnim pravnim sustavima država ugovornica (tipični su primjeri pojmovi doma i imovine).

znači, najbliži onom francuskih i talijanskih sudova. Taj pristup ostavlja mogućnost da se ovisno o području odgovornosti o kojem je riječ i okolnostima konkretnog slučaja ta izravnost kvalificira i odluči o odgovornosti potencijalnog štetnika. Načelno, čini se da će odluka o postojanju takve veze kod odgovornosti za štetu zbog povreda europskog prava puno teže biti donesena kada se kao potencijalni štetnik javljaju države članice i sama Unija, u odnosu na slučajeve odgovornosti za štetu kod privatne provedbe europskog prava. Zato se o nekome neposrednom i načelnom utjecaju prakse Suda EU-a na nacionalne sudove teško mogu donositi zaključci. I sam taj sud pokušava pojam uzročne veze i njezinih karakteristika prilagoditi potrebama konkretnih slučajeva odgovornosti za štetu dajući „fasadu“ odluci o (ne)postojanju odgovornosti za štetu. Pritom se, u većoj mjeri iz mišljenja nezavisnih odvjetnika u pojedinim predmetima nego iz samih presuda, razabire kombiniranje pristupa različitih pravnih sustava, ali u naglašenoj funkciji ostvarivanja cilja pojedinoga europskog propisa, a ne nalaženja jedinstvena pristupa uzročnosti na europskoj razini.

Ni uzročnu vezu koja se traži da bi postojala odgovornost države za povredu zaštićenog prava nije jednostavno definirati jer praksa ESLJP-a pokazuje da i tu postoji više smjerova. Ako se baš želi kazati osnovno, onda bi to svakako bilo da se, kao što se vidjelo kod zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini, za odgovornost države zbog povrede zaštićenoga konvencijskog prava traži da je postojanje minimalno ozbiljnih utjecaja i smetnja iz okoliša i životne sredine, a kojima je ostvarena povreda, prouzročeno onim što je država ugovornica učinila, odnosno onim što je trebala učiniti pa nije. Dakle, da se postojanje uzročne veze ponajprije traži između povrede konvencijskog prava i zahvata države u zaštićeno pravo, odnosno propuštanja da ga zaštiti, tj. povrede njezinih pozitivnih ili negativnih obveza. Taj pristup, po prirodi stvari, može utjecati na praksu nacionalnih sudova pri njihovu odlučivanju o odgovornosti za štetu, ali ponajprije u ocjeni postojanja protupravnosti postupanja države i drugih subjekata kao potencijalnih štetnika, a ne same uzročne veze.

LITERATURA

1. Bar, C. v. (ed.). (2009). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), Book 4: "Specific contracts and the rights and obligations arising from them". Sellier European Law Publishers GmbH. Munich.
2. Bukovac Puvača, M.; Belanić, L. (2009). Utjecaj osiguranja od odgovornosti na odgovornost za štetu u sudskoj praksi poredbenog prava. Zbornik radova Sedmog međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, 7, 282-296.
3. Bukovac Puvača, M.; Butorac, V. (2008). Izvanugovorna odgovornost za štetu prouzročenu povredom pravila tržišnog natjecanja. Zbornik radova Šestog međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, 6, 246-272.

4. Bukovac Puvača, M.; Slakoper, Z.; Belanić, L. (2015). Obvezno pravo, Posebni dio II., Izvanugovorni obvezni odnosi. Zagreb. Novi informator.
5. Busnelli, D. F.; Comandé, G. (2000). Causation under Italian Law, u: Unification of Tort Law: Causation, J. Spier (ed.). Kluwer Law International. Hag - London - Boston.
6. Čapeta, T. (2003). Odgovornost država za štetu u pravu Europske zajednice. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 53 (3/4), 783-812.
7. Galand-Carval, S. (2000). Causation under French Law. u: Unification of Tort Law: Causation, J. Spier (ed.). Kluwer Law International. Hag - London - Boston.
8. Infantino, M. (2015). Causation theories and causation rules. u: Bussani, M.; Sebok, A., J. (eds.). Comparative tort law: Global perspectives. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, Northampton.
9. Jacobs, F. G.; White, R. C. A.; Ovey, C. (2017). The European Convention on Human Rights, 7th ed, Rainey, B.; Wicks, E.; Ovey, C. (eds.). Oxford University Press.
10. Koziol, H. (2000). Causation under Austrian Law. u: Unification of Tort Law: Causation, J. Spier (ed.). Kluwer Law International. Hag - London - Boston.
11. Magnus, U. (2000). Causation in German Law. u: Unification of Tort Law: Causation, J. Spier (ed.). Kluwer Law International. Hag - London - Boston.
12. Mihelčić, G.; Marochini Zrinski, M. (2018). Suživot negatorijske zaštite od imisija i prava na život uzdravoj životnoj sredini. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 39 (1), 241-268. <https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.1.8>
13. Mihelčić, G.; Marochini Zrinski, M. (2018). Utjecaj konvencijskih načela tumačenja na pojedine građanskopravne institute (odabrana pitanja). Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, 57 (78), 127-147. <https://doi.org/10.5937/zrpfni1878127M>
14. Omejec, J. (2013). Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava: Strasburški *acquis*, Novi informator. Zagreb.
15. Petrić, S. (2003). Izvanugovorna odgovornost države za štetu u pravu Europske zajednice. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 24 (suppl.=3), 625-666.
16. Rogers, W. V. H. (2000). Causation under English Law. u: Unification of Tort Law: Causation. J. Spier (ed.). Kluwer Law International. Hag - London - Boston.
17. Rogers, W. V. H. (2002). Winfield and Jolowicz on Tort. Sweet & Maxwell. London.
18. Schwartz, T. G. (2000). Causation under US Law. Unification of Tort Law: Causation. J. Spier (ed.). Kluwer Law International. Hag - London - Boston.
19. Van Dam, C. (2006). European Tort Law. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199227679.001.0001>
20. Vizner, B. (1978). Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, I Opći dio, Osnove obveznih odnosa, knj. 2. Zagreb.

*

1. Direktiva 2014/104/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. studenoga 2014. o određenim pravilima kojima se uređuju postupci za naknadu štete prema nacionalnom pravu za kršenje odredaba prava tržišnog natjecanja država članica i Europske unije, SL L 349/1, 5. 12. 2014.
2. Direktiva Vijeća od 25. srpnja 1985. o približavanju zakona i drugih propisa država članica u vezi s odgovornošću za neispravne proizvode (SL L 210/29, 7. 8. 1985., str. 29–33), (Posebno izdanje na hrvatskom jeziku, Poglavlje 15., vol. 22, str. 3–7).
3. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN, Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99 – pročišćeni tekst, 8/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10 i 69/17.
4. Zakon o obveznim odnosima, NN, br. 35/05, 41/08, 125/11 i 78/15.
5. Zakon o postupcima naknade štete zbog povreda prava tržišnog natjecanja, Narodne novine, br. 69/17.

Sudska praksa Suda EU-a:

1. Mišljenje nezavisne odvjetnice Juliane Kokott od 30. siječnja 2014., ECLI:EU:C:2014:45.
2. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka od 7. ožujka 2017., ECLI:EU:C:2017:176.
3. Presuda od 10. srpnja 2014., *Nikolaou/Revizorski sud*, C-220/13 P, ECLI:EU:C:2014:2057.
4. Presuda od 11. srpnja 1997., *Oleifici Italiani/Komisija*, T-267/94, ECLI:EU:T:1997:113.
5. Presuda od 16. svibnja 2013., *Cap granen & producten/Komisija*, T437/10, ECLI:EU:T:2013:248.
6. Presuda od 19. studenog 1991., *Andrea Francovich i Danila Bonifaci i dr./Republika Italija*, spojeni predmeti C-6 i 9/90, ECR I-05357, ECLI:EU:C:1991:428.
7. Presuda od 19. travnja 2012., *Artegodan/Komisija*, C221/10 P, ECLI:EU:C:2012:216.
8. Presuda od 2. ožujka 2010., *Arcelor/Parlament i Vijeće*, T16/04, ECLI:EU:T:2010:54.
9. Presuda od 21. lipnja 2017., *N. W i dr./Sanofi Pasteur MSD SNC i dr.*, C-621/15, ECLI: ECLI:EU:C:2017:484.
10. Presuda od 24. rujna 1998., predmet C-319/96 *Brinkmann Tabakfabriken GmbH/Skatteministeriet*, ECR I-05255, ECLI:EU:C:1998:429.
11. Presuda od 26. veljače 2016., spojeni predmeti T546/13, T108/14 i T109/14, Šumelj i drugi, ECLI:EU:T:2016:107.
12. Presuda od 3. prosinca 2015., T-343/13, *CN/Parlament*, ECLI:EU:T:2015:926.
13. Presuda od 4. srpnja 2000., *Bergaderm i Goupil/Komisija*, C352/98 P, ECLI:EU:C:2000:361.
14. Presuda od 5. lipnja 2014., *Kone AG i dr./ÖBBInfrastruktur AG*, C-557/12, ECLI:EU:C:2014:1317.
15. Presuda od 5. ožujka 1996., *Brasserie du Pêcheur SA/Bundesrepublik Deutschland i The Queen Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i dr.*, spojeni predmeti C-46/93 i C-48/93, ECR I-1066., ECLI:EU:C:1996:79.
16. Presuda od 7. travnja 1992., C-358/90, *Compagnia Italiana Alcool Sas di Mario Mariano & Co./Komisija*, ECLI:EU:C:1992:163.
17. Presuda od 9. rujna 2008., *MyTravel/Komisija*, T-212/03, ECLI:EU:T:2008:315.

Sudska praksa Europskog suda za ljudska prava:

1. *Chassagnou i drugi protiv Francuske*, zahtjevi br. 25088/94, 28331/95, 28443/95, presuda od 29. travnja 1999., ECLI:CE:ECHR:1999:0429JUD002508894.
2. *Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 28957/95, presuda od 11. srpnja 2002., ECLI:CE:ECHR:2002:0711JUD002895795.
3. *Cuenca Zarzoso protiv Španjolske*, zahtjev br. 23383/12, presuda od 16. siječnja 2018., ECLI:CE:ECHR:2018:0116JUD002338312.
4. *Fadeyeva protiv Rusije*, zahtjev br. 55723/00, presuda od 9. lipnja 2005., ECLI:CE:ECHR:2005:0609JUD005572300.
5. *Hatton i ostali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 36022/97, [VV] presuda od 7. ožujka 2003., ECLI:CE:ECHR:2003:0708JUD003602297.
6. *Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokentiy) i ostali protiv Bugarske*, zahtjevi br. 412/03, 35677/04, presuda od 22. siječnja 2009., ECLI:CE:ECHR:2009:0122JUD00041203.
7. *L. C. B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 23413/94, presuda od 9. lipnja 1998., ECLI:CE:ECHR:1998:0609JUD002341394.
8. *Lopez Ostra protiv Španjolske*, zahtjev br. 16798/90, presuda od 9. prosinca 1994., ECLI:CE:ECHR:1994:1209JUD001679890.
9. *Öneryıldız protiv Turske*, zahtjev br. 48939/99, presuda od 30. studenog 2004., ECLI:CE:ECHR:2004:1130JUD004893999.
10. *Vogt protiv Njemačke*, zahtjev br. 17851/91, presuda od 26. rujna 1995., ECLI:CE:ECHR:1995:0926JUD001785191.

Summary

CAUSATION AS AN ASSUMPTION OF LIABILITY FOR DAMAGES IN THE EUROPEAN NATIONAL LEGAL SYSTEMS, THE CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EU AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

In the paper, the authors first outline some common features of an approach to causation as an assumption of liability for damages in the national tort law systems of Member States. These common features are the lack of common rules related to causation, the differentiation between two levels of causation (factual and legal), and leaving the definition of the concept of causation, and presumptions for its existence and scope to case law. The authors go on to present some of the decisions of the Court of Justice of the EU related to causation, as well as its opinions in references for preliminary rulings submitted by national courts. The decisions regard the liability of the Union, while references for preliminary ruling deal with causation in decisions on the State liability, liability for damage caused by a violation of competition law and liability for damage caused by a defective product). Finally, specific causation is analysed

focusing on the existence of harmful effects (influences) and the violation of the protected Convention rights taking into consideration what the state has done or should have done. This is analysed on the basis of the case law of the European Court of Human Rights whose aim is to protect a certain right under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. In conclusion, after reviewing the fundamental features of causation on all three levels of European Union tort law, the authors analyse the impact of the Court of Justice of the EU and the European Court of Human Rights on causation as a presumption of liability for damages in national legal systems.

Key words: *liability for damage; causation; factual causation; legal causation; unlawfulness; Court of Justice of the EU; European Court of Human Rights*

